

Miket illet egy pap ünneplése? ¹

Csel. XIII. 21. „És adá nékik az Isten — a Kis fiát, Benjámín nemzetségéből való férfit, negyven esztendeig”.

Ján. ev. XIII. 9. „Uram, nemcsak lábaimat, hanem még kezeimet és fejemet is”!

Édes látni a gyermeket, midőn szeretetet fakasztó arczán derült kék ég angyali boldogsága tükrözik; de édes látni az ifjút is, midőn romlatlan lelkülete szép, jó és nemes, el nem hervadó ideáljaiért esdő reménnyel rajong s egy martyr önfeladásával tör magasra. Édes látni a férfit, midőn életcéljának vércseppjein átízzott törekvése odaállítja őt a kötelesség, önzetlenség és önfeláldozó erény háromszínű zászlaja alá, s keble a sorsküzdelmek hullám-özönében feszül, duzzadoz; de édes látni az öreget is, midőn amaz ihletelt pillanatok gyönyörét élvezzi, melyekben emlékekkel hinti be lelkét a mult idő; s a mikor a határkö sárga lombok közt is oltárképpen áll, hol oly édes örömet áldoz a szív, s kél, bolyong, száll vele még tovább-tovább a képzelet. . . . Vajjon mi hajtja a figyelmet oly édes odaadással ez életjelenségek szemléletére? Bizonyynal annak a boldog megelégedésnek jelenléte, mely a gyermeket képzeletében, az ifjút hevületében, a férfit a pálya verejtékeiben, s az öreget az emlékezet édes-bús jeleneteiben belőlről eltölti! . . . Mondjam-e, hogy a lelkésznek, ki a maga hivatali körének foglalatosságaiban mindig lelki gyönyörűséget talál — emlékezete különösen édes? Ti zordon és lázas kor fiai! kik rabigába hajtjátok a földet, levegőt, állat- és embervilágot, kik vasat bányásztok azért, hogy fosztogató fegyvert kovácsoljatok belőle, aranyat azért, hogy a legvérengzőbb bálványképet állítsátok magatoknak föl: ti bizonyynal nem érzitek a lelki átengedés ez édességét!? A ti önzéstek nem talál semmi ünneplőt, semmi felemelőt az életben!? Nem találja sehol a lelki nyugalom istenien költői bölcséletét; nem hallja soha a pihenés védpontján az égi béke-hangot!? Mondom, nektek nincs ünnepleni való semmi az élet összevisszaságában, legfőbb igy kiáltotok föl: jobb mindeneket elfelejteni!? . . . Amde — nincs

¹ Mondatott Kiss Sándor sepsiszentkirályi lelkész, háromszéki esperes papságának 40-ik évfordulóján.

igazotok! . . . Nem szándékom ugyan senkire bűbájt szállítani, sem pásztordalokat zokogni. . . . Életünk ma is az, s mindnyájunké csak az, a mi régen volt: álmokkal és csalódásokkal táplálkozás. Remény és megcsalattatás a jövőben is, csak úgy, mint a múltban. De mindaddig, míg nem csendül ördögi kacaj benned a hazugságok matematikai pontosságán; míg a való gyilkos kezekkel le nem öldöste minden álmat; míg az élet idegrontó gyötrelmeiben vigaszt merithetsz abból a tudatból, mit neked a tiszta szándék és jó akarat szilárd öntudata nyújt; addig — ittad bár az élet vízének rettenetesen keserű habjait, legyen piros az ég is fölötted s nyargaló lábaid alatt remegjen a föld — úgy is szép az élet. Míg látod, hogy valóságos hited értékkel bír, a minthogy láthatod, hiszen ha eddig az istentagadást némely tudósok, mint divatfoltot ragasztották öltönyeikre, úgy ma még az elhalt ilyenek emlékezetét is tisztogatják e súlyos vádtól a közvélemény előtt; míg átérted és a valóságba is átvinni teljes erődből igyekszel azt a történelmi intelmet, hogy minél magasabb fokra ki van fejlődve valakiben az erkölcsi és eszményi igazságok cultusa, annál boldogabb is az: addig elég okod van örülni az életnek; s keltse bár léha szemek előtt ennek vagy amannak az életnek tanulsága egy örömmünnepe rendezésében a gunyolódásnak látszatát, a gondolkozó agyvelejében valami titkos borzadást szül, mely a helyétt, hogy lesujtaná a lelket, bátorságot ad és föl emeli a szellemet. Mert minden élet és minden sors, még a legnyomorultabb is, egy nagy áldást rejt magában: megtanultatja velünk ama könnyeket, melyeket Isten a maga fiaitól, s a világ idvezítője az érzékeny szívtől saját boldogulásáért megkövetel. . . .

E gondolatok támadnak bennem, midőn egy lelkésznek 40 éves jubileumát gyűltünk egybe megünnepelni. Mert ünnepelés ez a mostani afiai! Ünneplünk szerény keretben, de igaz lélekkel. Nem tüzünk ugyan itt érdemkeresztet senki szíve fölé; csupán elismerő szavunk illatsugárzó virágaiból néhány szálát akarunk itt átnyujtani. Hanem ezt már mégis tesszük azzal a meggyőződéssel, hogy az elismerésnek még tán néma hálája is többet ér minden kikényszerített dicsbeszédnél. Nem mondom, amugy talán hangosabb szólamok között lehetne ünnepelni, de azt már bizonyosra állítom, hogy az ünnep így paphoz is illőbb s bensőségesebb és igazabb is. S csak annál bensőségesebb és igazabb így, mivel nem is a személyt illeti, mint egyebeknek szól. Szól 40 év viharának, szól a hivatás szépségének, a hivatalt nehézségeinek s az eszmék boldogító voltának.

Péter apostol mondja alapigénkben a tanítványok lábait mosó Mesternek: „Uram, nemesak lábaimat, hanem még kezeimet és fejemet is“. . . . A mit az apostol kért, azért tevő, mert nem tudta akkor még, hogy Jézus cselekedete — jelkép, s a

kinek lábait érinté a tisztaság jelképe, az már egészen tiszta; én azonban tudom, hogy egy ilyen ünnepélynek, mint a miénk, az ünnepeltre nézve messze kiható symbolikus tartalma van; de hogy ne csak a papra, hanem a mi még szinte fontosabb: a hallgatókra nézve is ez ünnep igazán tartalmas legyen; hogy a hallgatóság lelkét is megérintse s mindnyájunk elismerését, rokonszenvét és lelki odaadását biztosítsa, ezért illetni a papnak „lábait, kezeit és fejét“ ohajtom tisztelt gyülekezet én is. Kép nélkül szólva, azt akarom, hogy ne üres czeremonia legyen ünnepünk, s ne ember-cultus, hanem legyen hivatás, hivatal és eszme cultusa; ezt pedig leginkább megközelítem hitem szerint úgy, ha megmutatom, hogy ünnepelésünk méltán illetheti:

I. az éveket, melyeket megjárt, II. a tetteket, melyeket kezeivel végzett, III. az eszméket, melyeket fejében hordozott az Ur szolgája.

I.

Szép gondolata a bibliának, hogy egy családtól szaporodott el az egész emberiség, mert valóban a család volt a társulásnak legelső formája, melyből, mint kúfából kifolytak a többi társadalmi alakulások. Előbb, mint királyok vagy rab-szolgák lettek volna, főnállott a családi közösség. S a családfő nemcsak feje volt mindenkor az ő háznépének, hanem legalább napkeleten fejedelmi és papi jussa is volt. . . . A családtagok szaporodtak. Szaporodtak velük a szükségek is. A családfő két karja nem elég többé háza minden gondjának elhordozására; két szeme nem bírja meglátni alárendeltjeinek minden viselkedését: születik a munkafelosztás, mely van napjainkban is. Ez a munka megosztás adta meg a legelső lökést arra, hogy némelyek a házi társadalomban megbizassanak a mások jó, avagy rossz magaviseletének felügyeletével, elbírálásával. Vagyis itt találom én a legelső ujjmutatást a papi szolgálat szervezésére. De jött utána a második, harmadik, tizedik, sőt a többi is! Az istenadta embernek korán megadatott, hogy találkozzék a szenvedéssel. Ki nem tudta kerülni. Hogy viselje el? Erről lehetett csakis szó. Meg kellett tanulnia. S a kitől e téren tanulhatott, azt vezéréül fogadta. . . . Körülvéve látta magát rejtélyekkel. Feleleteket keresett. S tudósabb emberét megbecsülte. . . . Élete egyszerű fokú, de társadalmi lét. Látta, hogy ebben van jóléte. S ki a társasági jólét legbuzgóbb terjesztője volt, azt hálával nézte. S így tovább! Egész serege jelent meg az emberi szükségeknek, melyek mindenike igényelte a közszolgálatot, vagy mondjuk a papi szolgálatot. . . . Igen! Csak úgy hozzávetőleg szólva: ott ringatták a pap bölcsőjét valamelyik Sinai lábainál, hol a dörgés és villámlás fellegbástyák halmozatán, mint egy ragyogó hallelujah először irták föl a teremtő nevét; ott keresztelték a lelkész nevére, hol az őseber tán

az ő nyomon követő árnyékáról először jött reá, hogy rajta kívül vagy ő benne van megfoghatatlan valami is; ott növekedett a pap, hol a kor egyre több kielégítetlen vágyat ébresztett a föld lakójában, ott állott először talpra, hol az ember belátta, hogy ha még Matuzsálem koráig él is, nem tudja egymagában lelkét feltáplálni; . . . aztán évezredek pergettek le az idő homokóráján, a történelem fontosabb pillanatainak egyikében ott nyerte a pap világi uralmát, hol a politikai érdek kívánta azt; ott aczélosodott meg jelleme, hol az emberjogok és kötelességek jelszavaira hallgatva, önküzdeme nélkül az élet-sajkával nem boldogul; és valódi czélját, jellegét, helyzetét a pap ott találta meg, hol az élet szemet, halló-szervet és érző jó szívet követel, hogy általa mindenek láthassák a nyomort, mely a rútságot fogantja, hallhassák az ígét, melyben élet és igazság van, beszéljék tettükkel az erényt, s nyitva álljanak sziveiken a szeretet, fölvilágosodás, béke és jólét, szabadság és tőkély befogadására. . . . Ezek a szükségek hozták létre a papot! És én e helyen erre, még ha ismétlésbe esném is vele, reá akarok mutatni. Ki a pap? Az, a ki szolgál mások javának! Ki a ker. pap? Az, a ki szolgálja az Ur Jézusnak elveiben, viseletében. Nem te vagy az, te büszke halandó! ki uraságra inkább, mint szolgaságra vágyol. Nem te vagy az Ur szolgálja, kinek kevélység, mint a Montblanc hegye, akkora lakik lelkedben, hiszen a világ tanító-mestere maga a megtestesült alázatosság! Ő istállóban volt, te alig férsz meg a palotában; ő durva posztóban takarva, te gyermekes cifraságok hiú piperéjében fényeskedsz; ő jászolban feküdt, te hármas koronával a trónon, mint valami pogány istenség a csillagok között fogadod az embert illelhető leghizelgőbb szavakat: „Isten szava nem emberé, — ember csalhatatlan vagy!” Nem kárhoztatom én, értsétek meg afiai! hogy valaki úr és hódoltató lehet mások felett; hiszen szerencsés a társadalom, mely a maga feletti uralomban osztoszkodni, minél több embert lát; csak azt mondom, hogy a papok nem czimbeli s nem a közönséges halandók során felüli létük kevélysége által, hanem lélekbeli nagyságuk által emeljük fölül magokat másokon. Boldoguljon a papság nem az uralom keleties joga, hanem a maga erkölcsi értéke szerint s éljen hivatásának! . . . Franciaország példája nagyon friss és közelfekvő, hogysem büntetlenül sokáig lehetne még gázolni a lelkiismeretben, s némelyek már ma ne vennék észre, hogy eljön a szempillantás a szerzetes-rendi alkotmány megtörésére a hit-szabadság diadala érdekében. A tudós világ sokkal kancsalabbul nézi már a papi talárt és palástot, hogysem magunkba ne kellene már olvasztani a haladás evangéliumát. S azt az akaratot, mely vissza akarja állítani a középkort hűbériségével, monostoraival és zárdáival, sokat emlegetni bizony nem hallgathatjuk a nélkül, hogy a Szent-Bertalan harangkongató éjje,

vagy az eperjesi vér-törvényszék viselt dolgai eszünkbe ne jussanak. . . . Nem a testvér-harag lázadoz tehát nyelvemen, hanem tények indítanak a *hívatas* hangsúlyozására. Ez kell legyen a vezérelv. Ez menthet meg a rothadástól, mivel a léleknélküli munka: tespedés; a tespedés életlő álma pedig — lassu halál! Ez adhat ma is igazi apostolokat; mert ez mélyitheti meg a tuzgalmat. Ez a lelkészkedés lényege. Világos dolog. Hiszen ha Jézus megadta volna magát a zsidó hierarchikus élet rideg farizeismussának; ha Pál apostol nem tudott volna kiszabadulni a kislelkűség, a parány-súly merev béklyói közül; ha Luther a paragrafusi kötelességek osdi mértékével számlálta volna végig a szerzetesség magányos éveit: úgy a kereszténység, mint világvallás s a reformatio, mint világáldás ma nem volna az, a mi. Nem! Nem elég az üdvre a papnak a pontokba foglalt élcet leörlése; így idővel tán még automaták is végezhetnék tisztünket, imádkozásainkat. Hivatás kell. Ez pedig így szól: ha papi teendő minden ágát betöltötöd, tekints a kortársak váradalmaira, s ha ezekből is kivetted részedet, ott az emberiség eszményeinek mezeje; tudd meg, hogy a mai nyomor nem a régi fásult megadás, ez a társadalmi gyűlölet, a vadság, a vagyonhajsza nyomora; terjeszd a világosságot, mert annak sugaraiból szótt szárnyakon fog hozzánk érkezni az ember-szeretet!!

Es látjátok, mert egy pap e hivatás szolgálatában szerző fején, munkás életének tiszta jelképét, a fehér haját, azért mondom én, hogy évei méltók az ünneplésre. . . . De hát vajjon ünnepünk méltó-e a hivatáshoz? Meg kell kérjünk ezt magunktól affiai! Mert míg egyfelől még a hű cseléd is megkapja az elismerést gazdától, államtól; s a jó hír hordozója is megszokta a megtiszteltetést, s így csak falelkűség volna tölünk, minden foglalkozásunk mellett is meg nem látni e „hegyen annak lábait“, ki már 40 éve, hogy „mondja az örömet a jóról“; másfelől magunkat tiszteljük meg vele, ha ünnepünk elismerése kihat másokra. Az ünnep ünnep lehet a papnak az emlékczet, a lelki elmerülés mennyei italának élvezetéért is, még talán nélkülünk is. De hogy az ünnep ösztönt adjon a papnak, népszerűséget biztosítson a hivatásnak, mi nélkül megbénult minden tevékenység, látjátok ehhez még a térdre borulásnál is több kell, ide méltánylat kell! De ehhez csak egygyel több ok járul, ha ünnepünk illeti

II.

a cselekedeteket, melyeket a pap kezeivel végzett! . . .

Akármely társaság, legyen az a legpatriarchalisabb egyszerűségű, hogy boldog legyen, e célra négy feltételre van szükség. . . . Okosság. Vigyázás. Kegyesség. Szorgalom. Ezek azok a tulajdonságok a társaság vezéreiben, melyek mellett társasági jólétről beszélni lehet! . . . Más kérdés, hogy minden-

esetre-é? Ázt hinné az ember, hogy a pap vagy bárki más az okosság, vigyázás, kegyesség és szorgalom kellékeivel felruházva már egész jó eredménnyel láthat dolgai után. S ha övé a munka, minden bizonynyal övé a tisztelet is, nemcsak nevében!... Ma fájdalom! nem így van!... Mi a papoké? A *kötelesség*. S a kötelességek bármily nemes végrehajtása után a jólismert világi jutalom: ti a kényelem hívei vagytok!... Mi a papoké? A *felelősség*... Isten, ember előtt őket terheli minden vallási és erkölcsi hibáért. De azonközben magokra hagyattak, hogy az érvelés egyedüli fegyverével próbálják meghódoltatni a kényelem és megátalkodás ördögeit. . . .

De így ismerttévén korunk és a pap viszonyát, azt veszem észre, hogy míg egyfelől a papot igaz világításba helyezem, másfelől árnyékban hagyom. A papságban van a hiba — mondják — hogy „szava játék, hite szellő, kárhozat!“ ők maguk az okai, hogy úgy vannak, a mint tényleg vannak!?. . . Ha ez való, igaz, — úgy sorsunkat valóban megérdemeljük; „dobjatok követ mireánk!“ De valahogyan akkor is oltsatok el lelki szomjúságtokat és éhségteket örökre! S mondjátok az árva ne sírjon, a szenvedő ne busuljon; s a boldogtalan hagyja el pusztá „fordulj!“ vezényszóra a fájdalmak tornácait!... Tán azt hiszitek, hogy az éhséget csak puha fehér kenyér; a szomjúságot csak ezüst tálcán nyujtott forrás-víz enyhíti? . . . Oh hadd jöjjenek azok, kiket a pap ezer bajon átvezérelt már, tegyenek bizonytságot ellenünk; az árva, a vak, az elhagyott, s kik reménnyel hagyták el a szent helyet, s kik látták, hogy ismerője a pap minden óhajnak, mi a népelet érzésének forrásából fakad: megtudják mondani, kikben volt a hiba, ha az evangéliumi szántóvető magvai hasznot nem hajtva hullottak el! . . . Afiak! A leélt tekintélynek, a személytisztelet kisebbedésének az erkölcsi erők elernyedése az oka! S a papok nem mérgezték meg a kort; de az erkölcsi rugók végromlása a föld átkává tenné az embert azonnal. Olyan lenne a világ közállapota, mint Chateaubriand szerint a világ urának, Galerius császárnak betegsége, kit mivel testében férgek gyötörték, hogy kicsalják e férgeket, frissen leölt állatok húsát rakták éhező sebeire. Így vetné a világ reménységét — a vallás-erkölcsi egészséges befolyás megszüntével — olyan hatalmak mentő segedelmébe, kik magukat sem tudják mentesíteni a bennök rágódó férgektől, vagy a hegedni kezdő sebek kilobosodásától . . . Lám afiak! míg a papság a vallás-erkölcsi élet mezejében pásztorkodik addig ő az, „az élő anyag“, mely a jobb jövőendő eljövételéhez az Ezekiel próféta forgó kerekeit alkotja . . .

De ne zavarjuk ünnepünket Sion örökös keserveivel; kérdezzük a helyett lelkiismeretünket meg, hogy minden kedvrontó nehézség ellenére szabad volna-e a papságnak durvaság nélküli

keményiséggel, s gyengeség nélküli buzgósággal munkáját nem folytatni. Rppen nem! S nem is szokta tenni senki, a ki a keresztény pap nevét méltán viseli . . .

A keresztény pap önként dolgozik. Nem a szükség, vagy a félelem, vagy a hivatali függés űzi, hajtja, hanem az Úrnak való engedelmesség, a hivatalnak szeretete.

A keresztény pap hűséges. Hűsége a vallásból és balsorsból fakadó törhetlen hűség; a lelki békéből születő hatalmas varázs. Nem hiszi soha megfizetve munkáját; nem tesz úgy épp azért, mint az a cseléd, kinek mivel gazdája elég oktanulni megvéve hitte a szolgálati bér által testét-lelkét mindenestől, ő mielőtt valamit tett volna, előbb mindig megnézte, hogy vajjon az elő van-e írva a szolgálati szerződés pontjaiban! ? . . .

A ker. pap állhatatos. Nem ún reá hivatalára, ha mindjárt nagy halakat nem fog, vagy ha a mit 39 évig vetett, azt a 40-ikben könnyen learatja is. Mert tudja, hogy az útas a hány-szor eltéveszti az útat, ha megcsalt hitével mindannyiszor lemondana, sohasem találná meg az igazit. Tudja, hogy ha az elrejtett kincset nem sikerült is föllelnie, legalább megmunkálta a talajt, mint ama szőlős gazda fiai! Szóval tudja: hogy prófétának hozzája mért sorsa a nehéz küzdelem; egyedüli jutalma a befutott pályának a lélekben — e bevehetetlen erődben — lakozó békéje; boldogsága az istenország, s ez a nagy alkotások természetes lassuságával nő; s küldetése, az új Jeruzsálem nem sír tétlen a pálmák alatt űlve!!

És látjátok, mert a pap olyan tettekben mutatja be magát, melyek mindenike fényt sugaraz a tevékeny kézre vissza, mivel hasonlít jellegében ahhoz a Pvrhusi győzelemhez, mely fölött sok áldozatba került: azért mondom én, hogy ünnepünk a tetteket illeti . . . Ez ünnep, ha rokonszenvet kelt — életerőt kölesönöz nekünk. Mert ha rokonszenv áll őrségen a pap tettei mellett, a papot az eszmék harcósának nézik. S ilyennek tekintvén, testvéréül fogadja mindenki, a ki eszményi célokért küzd, s jogokért harczol az igazság fegyverével. Megszereti még a vad idegen is, ki önzéstelenül, önként és jókedvvel, híven és állhatatosan végzett munkáját látja. Érdeklődéssel kíséri erőfeszítéseit; aggodalommal vergődéseit. Sikereinek tapsol; bukását megkönyyezi. S a mennyiben tartós lesz ez állapot, s a veleérzés erkölcsi súlyával veszi kezébe a papság a munka eszközét, annyiban tartós és sikerdús lesz a gyümölcstermelő munka is az eszmék megérlelésére, melylyel elértem beszédem harmadik részéhez.

III.

Annak megmutatásához értem, hogy ünnepünk az eszméket kell hogy illesse, melyeket fejében hordozott az Ur szolgálja.

Azt szokták mondani, hogy a pap maradjon a bibliánál.

Ez, ha azt teszi, hogy a pap maradjon meg a biblia betűjének és szellemének megfelelő életelvek hirdetése, étellel példázása mellett, — úgy helyes, elfogadjuk. Mert nincs szerencsétlenebb állapot, mint mikor a pap mindenkben minden, vagy legalább is féltéremtője akar lenni a hívek állapotának... De ha azt jelenti az előbbi tétel, hogy a papnak eszméért csak a biblia kitaposott ösvényén lehet, szabad és kell járkálnia, akkor ehhez hozzáadni valónk van. Hozzáadni valónk pedig az, hogy a pap a maga szónoklatában lehetetlen elzárkozzék — a *má*-tól. Meg ne döbbenjen senki e szavaktól. Jól tudom én, hogy a vallás megszentelt ligeteinek árnyaitól távol kell tartani a napi események forró izgalmas hangulatát, mint Kelet népe leoldja saruját a szentély küszöbén. A mit mondtam, nem is azért mondtam, hogy már a szószekekre vigyük a hétköznapok jeleneit, a züllött világ cselekedeti és mulasztási bűneit, a romlott erkölcsök, a kereszt, a vadállatok, könnyű élet és véres marakodások pokoli küzdelmét. És bár ott sűrög-forog, ott hemzseg, zajlik, forr, ordít és csatáz szemünk előtt, mindamellett csak kiváló elméknek kínálkozik földolgozásra. De esnék bár kezünk ügyébe, ezek felvonultatása e helyre a szószék színvonalának sülyedését vonná maga után. A mit mondtam, tehát egyébert mondtam... Avagy nem azt várjuk, követeljük-e a szónoklattól, hogy a bennünket legközvetlenebbül érdeklő, jelenünket leghevesebben izgató kérdéseket tárgyalja. Nó ha ezt, hogyan tehetné ezt a szónok másképpen, mintha tükröt tart kora elé? Mi üzi el az unalmat, mi töri meg a síri csendet a szent kapuk szomorkodó útjain inkább, mint az, hogy a hallgatóság a valóságosság és erkölcs szent helyén ott találja a maga eszméit, forrongó gondolatait bájos, meglepő, elvarázsoló formában a szónoklat szent palástjában?... Ezért mondom én, hogy a pap helyesen teszi, ha a jelennek leczkéit adja, s hogy csak akkor pap, ha a kor lelke suhog minden szavában! Ha szolgálati buzgalma a biblia oraculumá előtt az erkölcsi és szellemi műveltség mellett, — a mit eddig meglehetősen aknázatlan hagytunk, — a gyakorlati műveltségre is súlyt fektet...

Könnnyű belátni, hogy a papnak helyzete e helyen sem valami könnnyű. Nincs ugyan e tér oly poros, mint a tetteké. De az üdv-szolgálat útja itt még meredekebb. Hiszen az, a mi rózsákat hozhatna számára: kendőzése a hiúságoknak, tiltva van abban az erkölcsi törvényben, hogy nincs emberi érdek, mely megengedné szaporítani a tévelygést. Az, a mire csábitvasábit a beteg kor lelke — értem a fanatikus beszédeket és a tapsolást kereső gondolatokat, mind olyanok ismét, hogy velök szemben a lángpallós erélyével emel gátat az emberiség szent joga, mivel bűn az emberi ész elbutítani, s csak az emberi nem iránt táplált égő gyűlölet az, mely az örültségek tengerébe taszítja a tudatlant. Különben, hogy mit vár az emberiség a

gondolat papjaitól, legyen elég egy kiváló orosz íróra (Gorkij) hivatkoznom. „Oh ti mindnyájan — így kiált föl — korunk életének tanítói, minek tanítottok ti? Hol a buzditás az életmunkásságra, hol az oktatás a férfiaságra? Tudsz-e úgy rajzolni, hogy a te képed az embert megszégyenítse s izzó vágyat keltsen benne a lét más formái iránt? Képes vagy-e te arra, hogy meggyorsítsd az élet érverését s erőt és energiát önts belé? ... Segítségére lenni az embernek abban, hogy önmagát megértse; maga fölé emelni őt; kifejleszteni benne az igazságra való törekvést; megtalálni bennök a szépet, fölkelteni lelkökben a szégyent, a nemes haragot, a férfiaságot s mindent elkövetni arra nézve, hogy az emberek a szó nemes értelmében erősekké legyenek ...” Megtudod-e tenni ezeket?... Óriási kérdések. S ha hozzáveszem, a mit később mond írónk: „ahhoz t. i., hogy valakinek joga legyen a néphez beszélni vagy az kell, hogy nagy gyűlölet éljen lelkében a fogyatkozásai iránt, vagy pedig nagy szeretet iránta“, — nem tudom, nem volna-e jobb ezekről ma nem is beszélni?... Nem is beszélnék ai, de a papot terheli a felelősség, rá kell itt mutassak, hogy a pap egymagában vajmi keveset ér! A siker megszerzése, — igaz — első sorban a vezér kezében van, de a siker súlypontja, az is igaz, hogy a seregre háramlik. A pap kötelességei szintén az elsők ... Beszélni úgy és olyan lelánczoló hatással, hogy e beszéd megkapja a föld népének lelkét; hogy az emberszíveken ne suhanjon nyomtalanúl által a haladó idő; hogy az eszme kihasson a népnek érzületére, a népnek gondolatára: ez néz a papra. Mint a katonának a harcztéren, a papnak a szónoklat terén kell megállnia helyét; ott kell keresnie azt az archimedesi pontot, melyről kimozdithatja az agyafurt világot; ott kell szóljon, hol sokszor épp a földön levő igazak nem engedik szólani. Résztvevő tekintettel nézni a szomorkodót, mindenki megtudja tenni; kilincselni a házak ajtaján, ez az utcai demagogia fegyvertárában is a biztos hatású eszközök egyike; de azt, hogy a szónak művészetével egyesíttessék az, a mi leganyagibb a gyarló és legmennyeibb a tökéletes emberben: a paptól várjuk el. S nem szabad, a lelkészet etikája tiltja, hogy a kirakat számára dolgozzék, hanem szükséges, ha az ég szónoka nem akar a lég szónoka lenni, hogy szavai vért löveljenek a széjjel szállongó eszmékbe; s testet adjanak ama vallás titkainak, mely a szívet nyájassá teszi a gyermek, szeretetteljessé a rabszolga iránt és borzalommal tölti el a tettetés és hazugság iránt. Igazad van jeles orosz író, ide lelki melegség, szeretet kell! A rózsás szemüveg helyett többet ér a nemesen érző szív! A theologiai viták, szóvirágok, elvont dolgok agg szikláin, meredek esésein való szédelgés helyett többet ér a nyilvános kivezetés a közélet porondjára, hol látjuk a nagy költő (Jókai) szemével, s láthatjuk a hallgatóság szemével: „a mai nap hőseit, kik holnap földön-

futók ; koldussá lett nagy urakat ; az új korszakot új jelszavaival, tágult látkörével, felmagasult ézeljaival, reális eszközeivel, ideáljainak megtartása mellett . . .“ Hát ezek, ismét hangsúlyozom, továbbbithatatlan papi kötelességek ! De vannak kötelességeik a hallgatóknak is ! A mint napjainkban egyértelműleg hangzik el, hogy egy nemzet csak akkor érdemli meg a nemzet nevet, ha a legszentebb eszmék érdekében még a túlerővel szemben is kész élet-halálra ; úgy a nép csak akkor méltó az eszmék jóltevéására, ha maga is szívvel-lélekkel kész azokért vér nélküli küzdelembe menni . . . Mi erről, — úgy látom — egészen elfeledkeztünk ! A költőt, a prófétát mindig kora világításában bíráljuk. A pap értékmérője ma sohasem a kor. Pedig mekkorát nőne alakja, ha a koráramlatba helyeznök mindig ötet is . . . Ime ! . . . Békéről szól, mikor szuronyerdő hirdet háborút. Istenes dolgot emleget, mikor lidérczfény vet világot az élet szövevényes ghettoiba. A népharag fölháborodásának viharából kicsattanó villám lesújtó ereje fejét éri ; és az ő imádkozó lelke fölemelkedik a hit világába, mely mindig égi gyönyört és égi bánatot okoz az érző lelkeknek. Dolgozik, szeret, vágyakat táplál, viaskodik, mindig küzd, de mindig nemesen. Kiknek beszél ? Azoknak, kiket többnyire már össze-vissza csonkitott az élet-harcz ; azoknak, kik közt egyiknek szeme nem lát jól, másoknak szive nincs. A fájdalom éles sikolya szeli át a levegőt, nincs más, a ki hallja ; nincs más, a ki értse ! Szemmel tartja a bűn és erény végleteit, s azokat, kiktől mindenek elfordítják tekintetüket ; s beszél, hogy tiszteletet szerezzen e földön a szerencsétlennek, az egyszerűségnek és ártatlanságnak ; beszél, hogy a bajokban béketűrő, szavaiban hű, kötelességeiben pontos, életében tiszta legyen mindenki . . . Bevinni igyekszik Kelet népe fiainak és leányainak lelkébe azt a gyakorlati észjárást, mely alkalmassá teszi őket, hogy idealista voltukat a legtökéletesebb ipari és kereskedelmi szervezetek megteremtésére, a honi édes kenyér szűkös viszonyok közötti megszerzésére szolgáló eszközzül használják föl. S akkor beszéli ezeket, mikor ma a fülsiketítő zajban százan százfélet mondanak. Akkor ápolja a vallásos érzést, mikor nem hittel, de lelküknek erős meggyőződésével a földig hajolnak le földi isteneik előtt korunknak fiai. Akkor szerez tiszteletet az „örök anyagtalanság, mozdulatlanság és vesztetlenség“ eszméinek, mikor meg kell óvja a sokaságnak lelkületét attól az óriási hullámtól, mely hajtja és hömpölyögteti a munkás osztályt a veszélyek elemeit magában rejtő áramlatok felé. Akkor őrzi a hitet, mikor ostromot folytat a babonák, az emberi ész e szégyenfoltjai ellen. Akkor teljesít küldetést, mikor oly hamar meghallhatja : lélekvásárló vagy ! . . . Akkor keresi a hitvilág törvényeinek igazságait, mikor oly fennen hangzik, hogy a „papnak, a katonának és a jogásznak helyét az ügyek legfőbb intézésében, a természetvizsgálóknak kell elfoglalniok“.

Am nevezzenek ki már pusztá minősítvényyel valakit orvosnak, vagy bárminek a világon, a ki e papi feladatra kész, egész embert akar, az az élet és ismeret iskolájába keresse azt. Am állítson őrállót az érdem vagy érdek, a tehetség vagy a kényszer ide és amoda; de míg a bűnnek egy a színe és milió az oka, a papnak lélekbuvárnak is kell lennie, csak úgy látja meg a hanyatlás és erősbülés jeleit, mert hogy egy klasszikus hasonlattal éljek: „az útas, ki egy nagy fa tövében ül, csodálattal szemlélheti annak ágait, melyek nemzedékeket családfástól láttak eltűnni; de csak a pásztor, ki a hegytetejéről nézi az óriást, látja meg, hogy a zöldellő lombon elszáradt korona emelkedik“. Am kicsinyeljük le a papságot a jelenlegi hamis hatalmi viszonyoknak szolgálói, mert ma zajos sikereitől néplakok nem visszhangzanak, de a papság, mint az élet-eszmék szószólója, kinek szívébe szeretetet, lelkébe inspirációt adott az Eg, ma az emberiség folytonos küzdelmei, végtelenre irányuló vágyai, örökös vértanusága képének mondható! . . .

Merész szavak ugy-e, de megengeditek, hogy szükség volt rájok azért, hogy érdeklődésteket fölébresszem velök. Tudtam, hogy mekkora ellentmondásba ütközöm, mikor azt mondom, hogy ünneplésünkben az ünnepi egyik rész az eszméknek szól. Hiszen eltompult az érdeklődés ezek iránt, s mi mégis ünnepet rendezünk, számítva az eszmék hódoltató erejére! . . . Hogy lesz ez az ellenmondás kibonyolítható? Veletek és általatok atfiai! Hiszen az elismerés és rokonszenv a mennyiben bennetek van, annyiban ezek az eszmék kívánalmainak is tolmácsolásai; olyan pedig nincs senki köztetek, ki kétségbe vonná, hogy a pap a miknek hirdetésében tölté napjait, azokban érdemli meg legmegfelelőbbben az ünneplést. E tudatban kérlek hát, öregbitsétek a papi eszmék biztosítékait hitbuzgósággal. Adjatok talajt a mi eszméinknek, a ti lelkeiteket, mi nélkül fantomot kerget minden pap. De viszont a miénk birtoklása, boldogságtoknak biztosítása, mert az iskoláról és tplomról szállonganak át az eszmék a parlamentre, melytől annyi jót várunk és reménylünk. Magatokért tehát: ünnepeljétek meg a pap által hirdett eszméket ma, hogy holnap a ti jóléteteket ünnepelhessétek. Nem feledve pedig, hogy félannyi őszinteség, mint a papoké, mindig kivívja a polgári koszorút, s a mások javának szolgálja réges-régen meg van kímélve a sártól a miveletlenek közt: hagyjatok-hagyjatok gyönyörködnünk abban, hogy kigyult lelketekben az öröm tüzének egy szikrája, hogy a mi eszménket ünnepelje! . . .

Osszegezzük az elmondottakat! A mai ünneplés illeti az éveket, mert ezek a hivatás évei; a cselekedeteket, mert ezek az önfeláldozó munka nehéz tettei; és illeti az eszméket, mert az eszmék népboldogító eszmék s az irántok való érdeklődés máskor kevésbé volna felkölthető, mint épp ily alkalmakkor.

Méltán illeti és kell illesse pedig ezeket ünnepünk azért is, mert óhajtható, hogy ezáltal ösztönt adjunk a hivatásra, rokonszenvet a tettek iránt, szívet és lelket az eszmék számára!!...

Es most hozzád fordulok ünnepeltünk, „Benjamin nemzetségéből való férfiú“, e gyülekezetnek lelkésze, körünk esperese! Ne vedd rossz néven, hogy elhárítottam személyedtől az ünneplés zengő szavait, s nem foglalkoztam életrajzoddal sem. Nem tettem. Avagy minek beszéltem volna el, mit mindnyájan tudunk itt, hogy te egy derék papi családnak vagy sarja; mint pap az ötödik, mint esperes a harmadik. Tények mondják, hogy e család nemcsak eszményi oldaláról dicséré a papi hivatalt, de fiaikat is nevelt arra; nemcsak hirdette annak szépségeit, de részt is kért magának belőle. Tudja a történet, hogy e család egész sorát adta a jeles papoknak, s ezzel megadta egyszersmind azoknak azt az iskolázottságot, melyet csak a nemzedékeknek egymást követő munkája adhat meg... Minek idézgetném lelkedbe atyáidnak hangját; szentebbül él az ott, semhogy durvaság nélkül érinthetném; minek emlegetném föl kebledben zsongó emlékeit pályádnak; tisztább hangon zeng az a szívnek hurján, semhogy én gyenge visszhangja is lehetnék!... Egyházadnak java, egyházadnak jólléte volt életednek java, életednek jólléte. Szolgatársaidban mindig annak az egyháznak szolgálait láttad, melynek te is szolgájává akkor szegődtél, a mikor nem tudná egyhamar senki megmondani, hogy az unitárius paptól vajjon az oltár vagy a tüzhely igényelt-e több küzdelmet? Küzdelmedben el nem estél, palástod foltnélküli! Működési tereid nem volt a távol szemhatár; de a fejlődésnek, a kiépítésnek tere volt. S őseid nyomában tiszteletessé tévén a papi nevezetet, mikor elsőnek kellett választani egyet az egyenlők közül, nekünk elég volt, hogy te amaz ősök véreből való vér, husából való hus voltál... Mennyi örvendetes vonás! Az én figyelmem itt mégis ellenállhatatlan vágygyal kíváncsozik más dolgok felé. Tudni szeretné, mi a költő szívét gyötré: „Mi a legszebb, a mit életedben láttál:

a csillagos ég? — a nap kelte és szállta? —
 a szerelmesére mélézó virágszál? —
 a megbocsátó arcz? — a boldog kis árva?
 vagy az anya képe,
 mikor rámosolyog kis csecsemőjére?

S ha visszasiklana az időnek lába,
 s Isten megkérdezné születésed előtt:
 igent-e vagy nemet válaszolnál rája,
 végig élnéd-e még egyszer a jövődöt? . . .
 mit felelnél neki?“

(Gárdonyi.)

Oh felelj — felelj! Hadd tudjuk ezeket! De felelj, Isten adja, hogy felelhes még sokáig hivatásodnak, hivatalodnak és

a papi eszméknek buzgósággal, tettel, hirdetéssel, felelless meg az ünneplés által kifejezett szeretetnek szeretettel; az áldásnak áldással; Istennek életedért hálával; hiveidnek vonzalmukért vonzalommal; az anyaszentegyháznak javaiért kötelességgel; családodnak a szeretetért jóléttel; paptársaidnak a hozzád való ragaszkodásért felelless meg a papi eszmény szigorú és tiszta őrizésével! . . . Ti pedig mindnyájan mondjátok ezekre reá én velem: úgy legyen!

BÜLÖNY VILMOS.

IRODALMI ÉRTESETŐ.

Magyarország története. Nemzetközi helyzetünk szempontjából. 1-ső füzet: A magyar monarchia megalakulása Álmos, Árpád, Szent István alatt. Irta dr. *Köváry László*. Kolozsvár, Stein J. könyvkereskedése. Ára 1 kor. 50 fillér. Előszó és 84 l. — Ez első füzet egy két kötetben megjelenő nagy történeti munkának méltó bevezetése. Ranke 84 éves korában fogott legnagyobb munkájához. Köváry 10 évi előtanulmányai után is (Erdély ritkaságai, régiségei, nevezetes családei, Székelyhonról, 1848/9. története stb.) még több év múlva bocsátotta ki Erdély első részletes, forrásokra hivatkozással megírt alapos történelmét hat kötetben. Ezután a Millennium közeledtével Ipolyi és Szilágyi Sándor buzdítására hozzá fogott egész hazánk, a teljes magyar birodalom történetének megírásához s modern új szempontból: „hazánk történetét európai helyzetében, külpolitikájának folytonos alakulásában“ tárgyalja behatóan.

Szerző most 86 éves korában kezdi élte legfontosabb, mindent egybefoglaló munkáját közre adni, de nem a nagyközönség, hanem a hivatottak számára, „mintegy kézirat gyanánt — jegyzi meg szerényen — kevés példányban“.

Tehát az útmutatás, az új úttörés feladata e komoly és becses munkának. Jó időben jelent meg, éppen amikor ifjabb történetíróink gyári munkával kezdik előállítani a nagyközönség kezébe szánt s nagy hasznot váró munkáikat. Gazdag illusztrációkkal fedik el a felfogás tájékozatlan együgyűségeit. Oly kezek, melyek kapára, csépre valók inkább, igyekeznek ideális alakot faragni oly kétes jellemű, botránkozást keltő középkori nagyságokból, mint a falánk Bakacs, a fősvény és kétszínű